

Vlindervriendelijk maaibeheer *minder maaien: meer dieren*

HENKJAN KIEVIT

Wandelend of fietsend door het Nederlandse duingebied kom je door heel verschillende landschappen: dorpen en steden die geheel of half in de duinen liggen, binnenduïnbossen, graslanden, duinstruwelen, natte valleien en uiteindelijk de helmduinen en zeereep. Maar niet alleen de variatie áán landschappen is enorm, ook bínnen de landschappen zelf geldt dat.

Het sterkst komt die variatie tot uiting binnen de duingraslanden. Niet voor niets zijn veel van deze graslanden dan ook in beheer bij natuurbeschermingsorganisaties. Helaas is bij dit beheer lange tijd vooral gekeken naar de vegetatie. De Vlinderstichting vraagt in een landelijke campagne aandacht voor vlindervriendelijk maaibeheer. Minder maaien: meer dieren.

Gevarieerde struweelranden bieden vlinders beschutting tegen de wind (foto: Kars Veling).

Duingraslanden verschillen van plaats tot plaats. Ten noorden van Egmond komen hier en daar echte heidegraslanden voor, op andere plaatsen slechts mossen en korstmossen, of juist een kleurrijke bloemenzee van paarse viooltjes, geel duinkruiskruid, roze reigersbek en blauw slange-

kruid. Eén ding hebben deze graslanden echter gemeen: het zijn nog redelijk natuurlijke graslanden en ze vormen een oase voor planten en dieren in het drukbevolkte Nederland. Kleine aanpassingen in het maaibeheer maken het mogelijk om niet alleen planten, maar ook allerlei dieren een prima leefgebied te bieden.

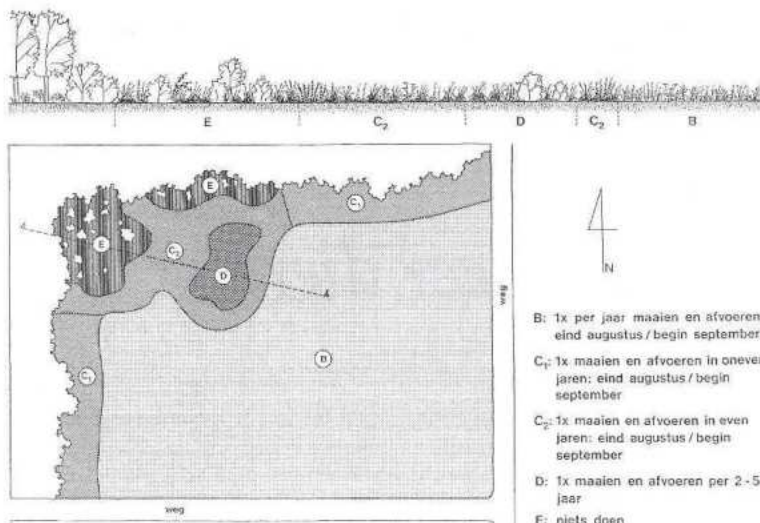
Leefomgeving

Het leven van vlinders voltrekt zich in een aantal stadia: ei, rups, pop en vlinder. Elk stadium stelt andere, duidelijke eisen aan zijn leefomgeving. De volgende aspecten zijn hierbij van belang:

- Temperatuur en beschutting. Vlinders hebben warmte nodig. Daarnaast hebben de meeste vlinders behoefte aan enige beschutting tegen de wind. Gevarieerde struweelranden, bosjes, ruigtestroken en dergelijke kunnen die beschutting bieden.
- Waard- en nectarplanten. De meeste rupsen zijn heel kieskeurig en eten maar van enkele plantensoorten. We noemen dit de waardplanten. Vrijwel alle vlinders hebben nectar nodig. Een goed leefgebied voor vlinders bevat dan ook waardplanten en, van het voorjaar tot in de herfst, bloeiende nectarplanten.
- Variatie in landschaps- en vegetatiestructuren. Om zich goed te kunnen verplaatsen en oriënteren moet er variatie in hoogte en samenstelling van de vegetatie zijn. Uitgestrekte akkers, weilanden en gesloten bossen vormen voor de meeste vlindersoorten barrières.
- Overwinteringsmogelijkheden. De wijze van overwinteren verschilt per vlindersoort. Dit kan plaatsvinden als ei, rups, pop of vlinder. Voor alle stadia geldt echter dat een ongestoorde, beschutte plek van groot belang is. Vooral de wat ruigere, niet kort gemaaide vegetaties zijn voor de overleving noodzakelijk.

Vlinders als leidraad

Niet alleen vlinders stellen deze eisen aan hun leefomgeving. Ook allerlei andere insecten, kleine zoogdieren, amfibieën en reptielen stellen soortgelijke eisen. Zo zullen in overstaande ruigere vegetaties zowel de rupsen van het bruin zandoogje als padden, salamanders en diverse kleine zoogdieren kunnen overwinteren. Beheersmaatregelen waarbij rekening wordt gehouden met de eisen die vlinders aan hun leefomgeving stellen, zijn ook voor deze dieren van het grootste belang. We kunnen stellen dat vlindervriendelijk maaibeheer natuurvriendelijk maaibeheer is.

Droog grasland in natuurgebied (tekening: Philip Dirkzwager).

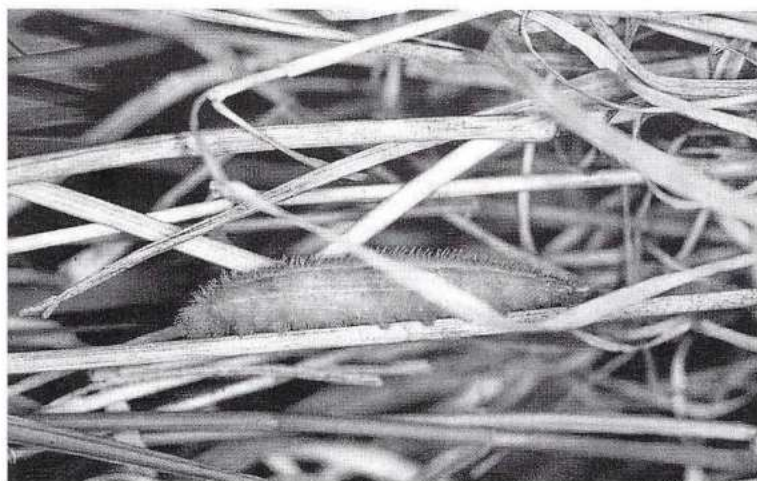
Parelmoervlinders: typische duinsoorten

De kleine parelmoervlinder, de duinparelmoervlinder en de grote parelmoervlinder kunnen met recht duinvlinders genoemd worden. In de top tien van typische duinvlinders nemen ze de eerste drie plaatsen in. De kleine parelmoervlinder komt in het hele Nederlandse duingebied voor. Deze schitterende vlinder heeft zijn naam te danken aan grote ovale plekken op de onderkant van de vleugels. Als de zon erop schijnt, glanzen ze als parelmoer.

Veel zeldzamer dan de kleine parelmoervlinder is de duinparelmoervlinder. In het duingebied ten zuiden van Hillegom komt deze vlinder zelfs helemaal niet meer voor. Het is een echte lekkerbek, die veel nectar nodig heeft. Hij zwervt door het duin op zoek naar plaatsen waar veel bloeiende planten staan: wilde liguster, slangekruid en distels zijn erg geliefd.

De grote parelmoervlinder tenslotte is in de vastelandsduinen een echte zeldzaamheid. Op de waddeneilanden is deze vlinder in grotere aantallen waar te nemen. In sommige jaren heeft de grote parelmoervlinder zwervneigingen en kan hij in heel Nederland worden waargenomen. Voor alle parelmoervlinders geldt dat ze gebaat zijn bij de combinatie van open, kale plaatsen waar viooltjes groeien (de waardplant van deze vlinders) en plaatsen waar voldoende nectarplanten aanwezig zijn. Een kleinschalig gevarieerd beheer kan garant staan voor deze combinatie.

De rups van het bruin zandoogje overwintert tussen het gras (foto: Frits Bink).

Bruin zandoogje: een echte graslandvlinder

Voor het bruin zandoogje is een gevarieerd maaibeheer van levensbelang. Van juni tot en met augustus vliegt deze vlinder overal in de duinen. De vlinder is een echte nektarliever en is vooral te vinden op bloemen van bijvoorbeeld slangekruid, duinkruiskruid, braam en verschillende distelsoorten. De overwintering vindt plaats als rups. Gedurende de hele winter blijft de rups actief. Als het niet vriest, eet hij van verschillende soorten grassen. Zowel voor de vlinder als de rups is het dan ook van het grootste belang dat hier en daar stukken van de vegetatie worden overgeslagen bij het maaien.

Zwartspriddikkopje: een duintoerist

Ook het zwartspriddikkopje staat in de top tien van de typische duinvlinders. Dit zou te maken kunnen hebben met het feit dat er in de duinen op veel plaatsen gras in de winter blijft overstaan. Voor het zwartspriddikkopje is dat noodzakelijk. Deze soort overwintert namelijk als ei in omgekrulde, dorre grashalmen. Door bij maaien hier en daar stroken vegetatie te laten staan in de nazomer kunnen voldoende eitjes veilig overwinteren om het volgende jaar weer voor een grote populatie zwartspriddikkopjes garant te staan.

Maaien, een belangrijke beheersmaatregel

Veel duingebieden worden begraaasd, sommige duingraslanden worden echter nog jaarlijks gemaaid. Naast de graslanden zijn het met name vaak wegbermen die worden gemaaid. Als deze graslanden niet worden gemaaid, zullen ze veruigen en uiteindelijk in struweel of bos veranderen. De meeste bloemrijke hooilanden worden één keer (eind augustus/begin september) of twee keer (eind mei/begin juni en weer eind augustus/begin september) per jaar gemaaid, afhankelijk van de voedselrijkdom van de bodem. Belangrijk is dat het maaisel wordt afgevoerd. Hierdoor wordt de bodem minder voedselrijk, wat betekent dat er meer soorten planten kunnen groeien. In erg voedselrijke graslanden staan vaak alleen maar grassen of brandnetels. Voor de dieren in deze graslanden is het maaibeheer echter een regelrechte ramp. In één keer worden alle nektarplanten, waardplanten, beschutting en dekking weggevaagd. Eieren, rupsen en poppen die zich in de graslanden bevinden verdwijnen bij het afvoeren van het maaisel. Bovendien sneuvelen veel dieren onder de grote banden van de zware machines waarmee vaak gewerkt wordt.

Gefaseerd maaibeheer

Er is eigenlijk maar één oplossing voor dit probleem: niet alles tegelijk maaien. Bij iedere maaibeurt moet zo'n 10 tot 20 procent van de vegetatie blijven overstaan. Hierdoor blijft het aanbod aan nektarplanten, waardplanten en beschutting in stand en kan een groot deel van de dieren overleven. Bovendien wordt de variatie in het grasland vergroot. Er ontstaan hoge en lage stukken vegetatie doordat niet alles even

Rechts: Parelmoervlinders (zoals deze duinparelmoervlinder) danken hun naam aan de glanzende vlekken op de onderkant van hun vleugels (foto: Kars Velling).

Geheel rechts: Bruin blauwtje (foto: Henkjan Kievit).

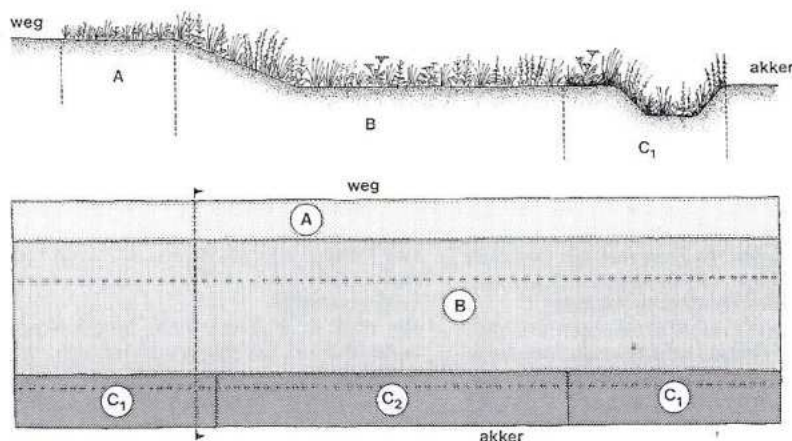

vaak gemaaid wordt. Ook in de winter moet altijd een deel van de planten blijven staan. Dit is belangrijk omdat bijvoorbeeld vlinders als het zwartsprietdikkopje in de zomer eitjes afzetten in omgekrulde bladeren van grassen. Daarnaast overwinteren natuurlijk ook allerlei andere dieren als andere insecten, egels en muizen in de overblijvende ruigte.

Ruigte

In sommige duingraslanden hoeft een aantal jaren helemaal niet gemaaid te worden: een zogeheten ruigtebeheer. Juist deze ruigtes zijn van groot belang voor vlinders. In natte ruigtes staan vaak kattestaart, koninginnekruid en brandnetels: een prima combinatie van nektar- en waardplanten. Ruigtebeheer biedt bovendien uitstekende mogelijkheden om op een heel eenvoudige wijze een geleidelijke overgang te laten ontstaan van bloemrijk grasland naar bos- of struweelrand, een leefgebied waar de meeste vlindersoorten zich uitstekend thuis voelen. Eenvoudige aanpassingen in het maaibeheer zijn vaak al voldoende om een dergelijke overgang te laten ontstaan. In de tekeningen wordt dit duidelijk gemaakt.

Wegberm met greppel (tekening: Philip Dirkzwager).

A: 2x per jaar maaien en afvoeren: eind mei/begin juni en eind augustus/begin september

B: 1x per jaar maaien en afvoeren: eind augustus/begin september

C₁: 1x maaien en afvoeren in oneven jaren: eind augustus/begin september

C₂: 1x maaien en afvoeren in even jaren: eind augustus/begin september

Resultaat

Vlindervriendelijk maaibeheer biedt de mogelijkheid om in de duinen nog meer kansen te bieden aan plant en dier. Als daarnaast ook in wegbermen, openbaar groen en landbouwgebieden bij het beheer meer rekening wordt gehouden met de natuur, kunnen bovendien weer verbanden worden gemaakt tussen verschillende natuurgebieden. Dan kunnen planten, vlinders en andere dieren zich weer volop verplaatsen door het Nederlandse duingebied. Vanuit dit duingebied kunnen deze planten en dieren zich bovendien weer verder verbreiden. Een kleurrijke natuur waar we uren van kunnen genieten, is het resultaat!

Voorlichtingscampagne "Minder maaien: meer dieren"

De Vlinderstichting is gestart met een landelijke voorlichtingscampagne natuurvriendelijk maaibeheer onder de titel "Minder maaien: meer dieren". Deze campagne is gericht op beheerders van natuurterreinen, wegbermen en openbaar groen. Naast een groot aantal artikelen voor tijdschriften is een folder en een diaserie vervaardigd. Daarnaast worden diverse lezingen verzorgd voor de doelgroepen.

Doel van de campagne is ervoor te zorgen dat tijdens het maaibeheer niet alleen rekening wordt gehouden met planten, maar ook met dieren. Vlinders worden daarbij als leidraad gebruikt. De campagne "Minder maaien: meer dieren" wordt uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Directie Natuur, Bos, Landschap en Fauna. Voor meer informatie kunt u contact opnemen met: De Vlinderstichting, Postbus 506, 6700 AM Wageningen, Tel. 08370-24224, Fax. 08370-20296.

Henkjan Kievit is Coördinator Voorlichting en Educatie van de Vlinderstichting.